

6. Рудакова, С. В. К вопросу изучения феномена счастья / С. В. Рудакова, И. Регоци // Libri Magistri. – 2020. – № 3 (13). – С. 49–75.

7. Вальтер, Х. Антипословицы русского народа / Х. Вальтер, В. М. Мокиенко. – СПб.-М. : Нева, 2005. – 575 с.

8. Кастельс, М. Россия в информационную эпоху [Электронный ресурс] / М. Кастельс, Э. Киселева. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-v-informatsionnuyu-epohu/viewer>. – Дата доступа : 10.06.2020.

This article is devoted to the description of the axiological picture of the modern society's world through the analysis of Russian anti-Proverbs about happiness and unhappiness. The paper explains the reasons of the emergence of new paroemias. It is proved that it is the anti-Proverbs about happiness and unhappiness that help to understand what the basic values of Russia are nowadays. The meaning of the selected paremias is analyzed from axiological point of view and compared with the content of well-known proverbs and aphorisms.

Keywords: anti-proverbs, proverbs, paroemias, happiness, misery, axiological picture of the world, values, modern society.

УДК 37.091.212.2:004

І. У. Савіцкая, А. П. Сахончык

**СЕМАНТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ
ФРАЗЕАЛАГІЧНЫХ АДЗІНАК З КОЛЕРААБАЗНАЧЭННЕМ
(на матэрыяле беларускай, рускай і англійскай моў)**

Артыкул прысвечаны такой з'яве ў мове, як колеранайменне. Разглядаецца актуальная праблема вызначэння спецыфічнага і агульнага ў моўных карцінах свету розных моў на прыкладах фразеалагічных адзінак, якія змяшчаюць у сваёй семантыцы элемент колераабзначэння. Падкрэсліваецца, што такія фразеалагізмы ў рускай, беларускай і англійскай мовах дэманструюць агульнасць культурных і нацыянальных каштоўнасцей.

Ключавыя словы: карціна свету, колер, нацыянальная культура, семантыка, сімволіка, сістэма колераабзначэння, устойлівы выраз, фразеалагізм.

Вялікае значэнне ў жыцці чалавека мае колер. Ад яго залежаць эмоцыі, настрой, самаадчуванне людзей. Колер з'яўляецца адной з самых цікавых праблем, якой займаюцца даследчыкі многіх галін ведаў. Для лінгвістаў важным уяўляецца вывучэнне колеру ў межах карціны свету. Узроўневая арганізацыя колераабзначэння – паняцце, слова і сувязь паміж імі – стварае базу для адрознення ў культурах. Культура – гэта свет сэнсу, а таму колеры таксама з'яўляюцца сэнсам. Чалавек валодае мовай колеру, разуменнем колеру, які па сваёй прыродзе непарыўна звязаны з нацыянальнай культурай.

Даследчыкі мовы прыйшлі да выніку, што існуе шэраг універсальных рыс у сістэме колераабзначэння. Усялякія адносіны да таго ці іншага адцення адлюстроўваюцца ў ідыёмах, прымаўках, вобразных выразях, якія існуюць у мовах, паколькі яны акумулююць інтэлектуальную, эмацыйную, сацыяльна-гістарычную інфармацыю нацыянальнага характару. Аднак, нягледзчы на адносную ўніверсальнасць успрымання таго ці іншага колеру ўсімі людзьмі, у культуры кожнага народа склаліся спецыфічныя неўсвядомленыя адпаведнасці паміж асобнымі колерамі і пэўнымі вобразамі. Так, “чырвоны” ў Японіі абазначае гнеў і небяспеку, у Кітаі – сімвал удачы, поспеху, шчасця і высакароднасці, у Індыі – жыццё і творчасць, у ЗША – небяспеку, у Францыі – арыстакратыю, у народаў Дальняга Усходу – сімвал любові, жыцця, свята, у Южнай

Афрыцы – жалобу, у абарыгенаў Аўстраліі – колер зямлі. Гэты спіс можа змяняцца ў залежнасці ад канкрэтнай культуры. Крытэрыяў, якія дазваляюць аднесці той ці іншы колер да “асноўнага”, няма, паколькі змест паняцця “асноўны колер” не адназначны. У псіхіцы радавога носьбіта мовы карціна свету колеру фіксуецца шляхам мовы, але ні працэс фіксацыі, ні сувязі і адносіны самім чалавекам не ўсведамляюцца.

Усялякі колер можа быць прачытаны як слова ці растлумачаны як знак, сігнал ці сімвал. Практычна ўсімі народамі была заўважана зручнасць выкарыстання колеру ў якасці сімвалаў. Але, зыходзячы з розных умоў існавання і развіцця цывілізацыі, адны і тыя ж колеры у розных народаў сімвалізуюць розныя з’явы. Тым не менш, існуе агульнапрынятая класічная народная традыцыя ў сімваліцы Еўропы. З асобнымі колераабзначэннямі звязваюцца пэўныя ўяўленні, уражанні, пачуцці. Так, у беларускай, рускай і англійскай мовах вылучаюцца наступныя мікрасістэмы сімвалічных значэнняў колеравых прыметнікаў: белы – добры; шэры – ніякі; чорны – дрэнны; зялёны – дазваляльны; жоўты – папераджальны; чырвоны – забараняльны, рэвалюцыйны; белы – контррэвалюцыйны, мірны; блакітны – ціхамірны.

Белы колер у многіх культурах сімвалізуе добрыя якасці чалавека (высакароднасць, чысціня, памяркоўнасць, спакой духу), а таксама з’яўляецца сімвалам міру. Белы колер – традыцыйны колер вяселля. У Англіі, напрыклад, вясельныя экіпажы белага колеру, адсюль і выраз *a white wedding* ‘вясельная цырымонія, усё атрыбуты якой падкрэсліваюць нявіннасць нявесты’. Белы колер як колер чыстых намераў, думак праяўляецца ў англійскіх фразеалагізмах: *to be whiter than white* ‘быць вельмі сумленным, духоўным’, *lily-white reputation* ‘незаплямленая рэпутацыя’, *white hands* ‘сумленнасць, незаплямленасць, нявіннасць’, *white lie* ‘хлусня на карысць’, а ўстойлівы выраз *to mark with a white stone* мае значэнне ‘адзначыць які-небудзь дзень як самы шчаслівы’. Інтэрнацыянальнае значэнне фразеалагізмаў *белый флаг, белый голубь* (рус.); *белы сцяг, белы голуб* (бел.); *white flag* (англ.) вызначаецца як знак міру і чыстых думак, намераў. Колеравы кампанент “белы” таксама можа асацыіравацца з прыметнікам “бледны”: *to turn white* (англ.) ‘пабляднець, пабялець’; *пабялець (збялець) як палатно* (бел.).

Белы колер можа мець і адмоўнае значэнне і выкарыстоўвацца для ўзмацнення кантрасту ў фразеалагізмах, у якіх робіцца акцэнт на незвычайнасці з’явы, бессэнсоўнасці, непаспяховасці дзеяння: *дела как сажка бела* (рус.) ‘вельмі дрэнна’; *шито белыми нитками* (рус.) ‘няўмела, не па-майстэрску схавана што-небудзь’; *сказка про белого бычка* (рус.) ‘бясконцае паўтарэнне аднаго і таго ж’. У рускай мове чалавек, які адрозніваецца ад іншых людзей, – *белая ворона*, у англійскай – *white crow* ‘белая варона, рэдкасць’.

Белы колер ужываецца для ўзмацнення кантрасту і ў наступных рускіх фразеалагізмах з адмоўным значэннем: *белый свет не мил, свету белому не рад, не жилиец на белом свете, довести до белого каления*. У англійскай мове ўжываюцца выразы *to be/ look white as sheet (ghost, death)* ‘вельмі моцна пабялець’ (звычайна ад страху ці хвалявання); *to be white-hot* ‘быць раз’юшаным, даведзеным да белага калення’; *white feather* ‘баязлівец’.

Сустрэкаюцца і фразеалагізмы, дзе белы колер мае нейтральнае значэнне, напрыклад, у беларускіх выразах *белыя мухі* ‘снег’, *белы свет* ‘навакольны свет, сусвет’.

Калі з белым колерам звычайна звязана штосьці добрае, светлае, то з чорным – усё злое, нешчаслівае: *чорны дзень* (бел.), *черный день* (рус.) ‘цяжкі, змрочны час жыцця для каго-небудзь’; *трымаць у чорным целе* (бел.), *держат в черном теле* (рус.) ‘строга ставіцца да каго-небудзь’. Выраз *чорная кошка пробегла* са значэннем ‘пагаршэнне адносін паміж кім-небудзь’ адлюстравана ў народных забабонах (кошка, якая перабегла дарогу, абяцае бяду).

Няшчасце, негатыўныя, змрочныя эмоцыі, цяжкасці бачацца чалавеку ў чорным колеры: *black dog* ‘дрэнны настрой, маркота’; *black eye* ‘сорам і ганьба’; *a black sheep* ‘ганьба сям’і’; *to paint smth in black colours* ‘уяўляць што-небудзь “у чорным колеры”’; *черная неблагодарность, черная кость* (рус.); *чорная костка* (бел.) ‘пра людзей

простага, недваранскага паходжання'. Чорны колер сімвалізуе таксама смутак, журбу, жалобу ў англійскім устойлівым выразе *to be in black* 'апрануты ў чорнае, жалоба'. Чорны колер у многіх культурах звязаны з няшчасцем, сімвалізуе бяду, смерць: *чорная туга, чорная паласа* (бел.); *look on the black side (of things)* (англ.) 'песімістычны, маркотны'. Гэты колер асацыіруецца таксама з чымсьці патаемным: *black book* (англ.), *чорны спіс* (бел.), *черный список* (рус.), а часам нават з гвалтоўным: *black mail* (англ.) 'шантажыраваць, вымагаць грошы' або незаконным: *black money* (англ.) 'брудныя грошы', *черный рынок* (рус.), *чорны рынак* (бел.).

Шэры колер узнік пры змешванні белага і чорнага. Гэта колер зменлівасці, пакорлівасці, меланхоліі, абьякавасці. Часта ў фразеалагізмах шэры колер выкарыстоўваецца для характарыстыкі чалавека. Так, выразы *шэрая мышка* (бел.), *серая мышь, как серая мышь* (рус.) ужываюцца для абазначэння ціхага, непрыкметнага чалавека, а выразы *серый человек (валенок)* (рус.), *шэры чалавек* (бел.) абазначаюць малакультурнага, неадукаванага чалавека; *некто в сером* (рус.), *серый кардинал* (рус.) 'загадкавая, няпэўная асоба'; *grey eminence* (англ.) 'чалавек, які знаходзіцца "ў цяні", але ў руках якога сканцэнтравана фактычная ўлада'; *серая кость* (рус.) 'пра чалавека нізкага арыстакратычнага паходжання'. Ёсць і фразеалагізмы, дзе шэры колер не выкарыстоўваецца для характарыстыкі чалавека: *grey area* (англ.) (літаральна *шэрая галіна*) 'галіна нявызначанасці ў ведах'; *шэрая (шарая) гадзіна* (бел.) 'час, калі пачынае цямнець; прыцемак'.

Чырвоны колер сімвалізуе каханне, адданасць, захапленне, урачыстасць, агонь, рэвалюцыю, свабоду. У рускай мове слова "чырвоны" ў складзе фразеалагічных адзінак ужываецца ў значэнні 'прыгожы', паколькі ў славянскім фальклоры чырвоны колер – гэта сімвал прыгажосці, дзявоцкасці, нявіннасці: *красная девица, красный молодец*. Пра шчырага, адкрытага чалавека кажуць *красное сердце*.

Чырвоны – геральдычны колер. На сцягах ён сімвалізуе барацьбу, рэвалюцыю, незалежнасць, адсюль і англійскія выразы *red army* 'чырвоная армія', *red box* 'чырвоны чамаданчык у членаў брытанскага ўраду', *red coat* 'чырвоны мундзір (мянушка англійскага салдата)'.

Святы і дні святых адзначаны ў календары чырвоным колерам, што стала падставай для з'яўлення такіх выказаў: *a red-letter day* (англ.), *красный день календаря* (рус.) 'шчаслівы, памятны, святочны дзень'; *красные дни* (рус.) 'час добрага жыцця, шчасця, удачы, поспеху'. Чырвоны колер таксама звязаны з апісаннем эмацыянальнага стану (сарамлівасць, хваляванне, сорам, збянтэжанасць): *покраснет как маков цвет, залиться румянцем, покраснет до самых ушей, покраснет до корней волос, красный как рак* (рус.); *чырвоны як рак, чырвоны як бурак* (бел.); *see red* (англ.) 'моцна раззлавацца', *to get / have a red face, red in the face* (англ.) 'пачырванелы, засаромлены, збянтэжаны, усхваляваны'; *to become red in face* (англ.) 'пабарваецца ад сорама'.

У фразеалагізмах сустракаюцца як станоўчыя, так і адмоўныя значэнні чырвонага колеру. Так, гэты колер можа асацыіравацца з варожасцю, помстай, агрэсіяй, з небяспэкай: *пустить красного петуха, красный петух* (рус.) 'падпал, пажар'; *чырвоны певень, пускаць (падпускаць) чырвонага пёўня* (бел.) 'зрабіць зламысна падпал'; *to see the red light* (літаральна *бачыць чырвонае святло*) 'прадчуваць набліжэнне небяспекі, бяды'; *like a red rag (to a bull)* 'ашалець, раз'юшыцца, раззлавацца'.

Сіні (блакітны) колер звычайна сімвалізуе веру, нявіннасць, чысціню, бясконцасць, адданасць, вечнасць, духоўнае і інтэлектуальнае жыццё, ісціну. Асацыяцыі, якія ўзніклі ў многіх культурах, выражаюць агульную думку, што сіні – колер неба, вечнасці; ён найбольш спакойны і менш "матэрыяльны" з усіх колераў. Так, фразеалагізмы *blue-sky ideas* (англ.), *голубая мечта* (рус.) абазначаюць часта нязбытную, недасягальную мару; *синяя птица* (рус.), *сіняя птушка* (бел.) увасабляе для каго-небудзь найвышэйшае шчасце; *голубая кровь* (рус.), *блакітная кроў* (бел.), *blue blood* (англ.) характарызуюць арыстакратычнае паходжанне чалавека. Ёсць і выразы з адмоўным значэннем:

сіняя панчоха (бел.), синій чулок (рус.), blue stocking (англ.) ‘непрывабная жанчына, у якой адсутнічаюць жаноккасць, чароўнасць і якая цікавіцца толькі навукамі’.

Жоўты колер асацыіруецца часта з цяплом, прыемнымі ўражаннямі. Аднак у фразеалагізмах ён ужываецца ў іншым значэнні: *желторотый птенец* (рус.), *жаўтаротае птушаня* (бел.) ‘малады, наіўны, нявопытны чалавек’; *to have a yellow streak* (англ.) ‘бязлівы, нясмелы чалавек’; *желтая пресса* (рус.) ‘нізкапробная прэса, арыентаваная на скандальныя рэпартажы, сенсацыйныя неправераныя факты’; *yellow papers* (англ.), *желтые страницы* (рус.) ‘прэса навін і плётка’.

Зялёны колер, акрамя значэння ‘дазваляльны’ (*зеленый свет, зеленая улица* (рус.); *зялёнае святло, зялёная вуліца* (бел.) ‘свабодны шлях, без перашкод і затрымак’, што звязана са святлафорнай і семафорнай сігналізацыяй), мае і іншае абазначэнне ў мовах. Так, ён з’яўляецца сімвалам маладосці, наіўнасці, радасці жыцця, сімвалізуе надзею: *зеленая голова, в зеленом цвете, молодо-зелено* (рус.); *молада-зелена, зялёны як мурава, зялёны як зеляпуха* (бел.); *as green as grass* (англ.) ‘вельмі малады, нявопытны’, *greener* (англ.) ‘навічок, прастак’. І наадварот, *be not as green as one is cabbage – looking* (англ.) ‘быць не такім недарэчным, як можа здавацца’. Іншае значэнне зялёнага колеру – ‘зайздрасць, рэўнасць’ – сустракаецца у выразях *green-eyed* ‘раўнівы’; *green with envy* ‘гатоўны трэснуць ад зайздрасці’. Адмоўнае значэнне зялёны колер набывае ў рускіх выразях *тоска зелёная, позеленел от злости*.

Такім чынам, фразеалагізмы з колераабазначэннем у беларускай, рускай і англійскай мовах часта арыентаваны ў сваіх значэннях на экспрэсіўныя абазначэнні чалавека, яго маральныя якасці, знешні выгляд, фізічны стан і дзеянні. Сімволіка колеру цесна звязана з нацыянальнай спецыфікай і з’яўляецца сродкам выражэння менталітэту. Вялікая колькасць фразеалагізмаў, утвораных пры дапамозе колераабазначэнняў, іх адносна высокая прадукцыйнасць сведчаць пра тое, што адзінкі з колераабазначэннем валодаюць высокім патэнцыялам фразеалагічнай актыўнасці. Такія ўстойлівыя выразы часцей за ўсё выкарыстоўваюцца ў розных мовах у апісанні знешнасці, фізічнага і псіхічнага стану чалавека; яны рэалізуюць як станоўчае, так і адмоўнае значэнне.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Амосова, Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – М. : Инфра-М, 2008. – 226 с.
2. Бирих, А. К. Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник / А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова. – СПб. : Фолио-Пресс; СПбГУ, 1998. – 704 с.
3. Выслоўі / АН БССР, Ін-т мастацтвазн., этнагр. і фалькл.; рэд.кал.: В. К. Бандарчык і інш.; рэд. тома А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 518 с.
4. Лепешаў І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 2004. – 448 с.
5. Новый большой англо-русский словарь: в 3-х т. / под общим рук. Ю. Д. Апресяна. – 5-е изд., стереотип. – М. : Рус.яз., 2000, – 2496 с.
6. Телия, В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки славянской культуры, 1996. – 228 с.
7. Фрумкина, Р. М. Цвет, смысл, сходство. Аспекты психолингвистического анализа / Р. М. Фрумкина. – М. : Наука, 1984. – 174 с.

The article is devoted to a phenomenon in the language such as color designation. There is considered the actual problem of determining the specific and general in the language pictures of the world of different languages on the example of phraseological units that contain an element of color designation in their semantics. It is emphasized that such idioms in Russian, Belarusian and English demonstrate a commonality of cultural and national values.

Keywords: world picture, color, national culture, semantics, symbolism, color designation system, stable expression, idioms.